

УДК 657.631.8:332.012.2

DOI: 10.60022/2(4)-24S

Іванков Павло Миколайовичздобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Державний університет «Житомирська політехніка», Україна**Ivankov Pavlo Mykolayovych**

PhD student

Zhytomyr Polytechnic State University, Ukraine

ORCID: 0009-0009-9246-5553

ПОВТОРНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОСТІ СУДОВОГО ДОКАЗУВАННЯ

Анотація. Актуальність та своєчасність дослідження зумовлена потребою формування обґрунтованих підходів до призначення та проведення повторної судової експертизи як інструменту забезпечення об'єктивності, повноти та надійності експертного забезпечення правосуддя. Метою дослідження визначено розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняної системи судово-експертного забезпечення правосуддя та ефективного проведення судово-економічної експертизи шляхом аналізу інституту повторної судової експертизи, її природи, процедурних засад призначення та проведення, обґрунтуванні необхідності уніфікації її нормативного регулювання у законодавстві України. Для проведення критичного аналізу висвітлених у спеціальній літературі положень і пропозицій застосовано структурно-логічний метод, який дозволив сприяти формуванню та викладенню науково-обґрунтованих положень щодо значення повторної експертизи у системі судової експертизи. Порівняльно-правовий метод дав можливість дослідити засади правового регулювання призначення та виконання повторних експертиз. Формально-логічний метод застосовано під час викладення матеріалу й формування висновків і рекомендацій. Результати дослідження полягають у виокремленні ключових ознак повторної експертизи, визначенні основних мотивів її призначення та формуванні трьох концептуальних підходів до її правового регулювання: класичного (традиційного), інституційного та методологічного, що уможливило обґрунтування авторського визначення поняття повторної судової експертизи. Обґрунтовано необхідність комплексного нормативного врегулювання цього інституту для забезпечення єдності застосування повторної судово-економічної експертизи. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні зарубіжного досвіду правового регулювання та процедур контролю якості експертних висновків, зокрема, через повторні експертизи, рецензування, експертні панелі.

Ключові слова: повторна судова експертиза; експертний висновок; судово-економічна експертиза; уніфікація нормативного регулювання.

REPEAT FORENSIC EXAMINATION AS AN INSTRUMENT FOR ENSURING OBJECTIVITY OF JUDICIAL EVIDENCE

Abstract. The relevance and timeliness of this research stem from the need to develop well-founded approaches to the appointment and conduct of repeated forensic examinations as a tool for ensuring the objectivity, completeness, and reliability of expert support in the administration of justice.

The purpose of this research is to develop scientifically grounded recommendations for improving the national system of forensic expert support for justice and for enhancing the effectiveness of forensic economic examinations. This is achieved through a comprehensive analysis of the institution of repeated forensic examinations, its nature, procedural foundations for appointment and conduct, and through substantiating the need for unifying its regulatory framework within Ukrainian legislation. To conduct a critical analysis of the provisions and proposals presented in specialized literature, the structural-logical method was applied, which allowed for the formulation and presentation of scientifically substantiated conclusions regarding the significance of repeated examinations within the forensic system. The comparative-legal method was used to explore the legal foundations for the regulation of the appointment and performance of repeated forensic examinations. The formal-logical method was employed to systematically present the material and to develop

conclusions and recommendations. The study identifies the key features of repeated forensic examinations, defines the principal motives for their appointment, and develops three conceptual approaches to their legal regulation: the classical (traditional) approach, the institutional approach, and the methodological approach. These findings facilitated the formulation of the author's definition of the concept of repeated forensic examination. The study also substantiates the necessity for comprehensive legal regulation of this institution to ensure the consistent application of forensic economic examinations. Future research should focus on studying international experience regarding the legal regulation and quality control procedures of expert opinions, including through repeated examinations, peer reviews, and expert panels.

Keywords: repeat forensic examination; expert opinion; forensic economic examination; unification of regulatory framework.

Постановка проблеми. Одним із ключових елементів забезпечення об'єктивності та справедливості судового розгляду є інститут судової експертизи. Судова експертиза створює спеціальні докази, які мають суттєвий вплив на формування внутрішнього переконання суду. Відтак питання достовірності, обґрунтованості та повноти висновків судових експертів має визначальне значення для забезпечення законності судових рішень.

У цьому контексті особливого значення набуває інститут повторної експертизи, який опосередковано виконує функцію процесуального механізму контролю якості експертних висновків. Повторна експертиза дозволяє встановити правильність висновків первинної експертизи, усунути методичні або фактичні помилки, а також забезпечити неупередженість результатів дослідження. Саме тому інститут повторної експертизи є фундаментальним інструментом захисту прав і законних інтересів учасників судового процесу.

Однак у сучасній правозастосовній практиці України існує низка концептуальних та нормативних проблем, пов'язаних із застосуванням повторної експертизи. Зокрема, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) не містить чіткого визначення повторної експертизи, що створює прогалини у правовому регулюванні та спричиняє неоднозначне тлумачення цього інституту. Натомість у цивільному, господарському та адміністративному процесуальному законодавстві інститут повторної експертизи визначено, проте відсутнє єдине методологічне та нормативне підґрунтя для її застосування. Водночас спеціальне законодавство у сфері судово-експертної діяльності не врегульовує питання повторної експертизи, що поглиблює колізії та правову невизначеність.

Ситуація загострюється також зростанням кількості складних, багатопредметних судових експертиз, що потребують високого рівня спеціалізації та часто викликають суперечливі оцінки. У таких умовах суди та органи досудового розслідування дедалі частіше стикаються з необхідністю застосування повторної експертизи як єдиного інструменту перевірки достовірності висновків. У випадках виконання судово-економічної експертизи проведення повторної експертизи супроводжується значними витратами, пов'язаними з дослідженням переважно великої кількості бухгалтерських та фінансових документів, проведення розрахунків.

Водночас сучасна європейська практика демонструє наявність різноманітних моделей контролю за якістю судових експертиз, які включають як процедури повторних експертиз, так і незалежне рецензування (peer review), створення експертних панелей, інститут «amicus expert» тощо. Порівняльно-правовий аналіз цих моделей є важливим для адаптації найкращих практик до українського правового простору.

Отже, дослідження сутності, правової природи, підстав і процедур призначення повторної судової експертизи, а також порівняльно-правового досвіду її застосування є вкрай актуальним у контексті реформування судово-експертної діяльності України та забезпечення її відповідності європейським стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові здобутки фахівців - судових експертів та науковців з питання дослідження різновидів проведення судових експертиз знаходяться перш за все в площині уніфікації та систематизації нормативного регулювання повторних експертиз в рамках реформування законодавства в цій сфері. Ключев О. М. підкреслює відсутність визначення повторної експертизи у КПК та потребу комплексного реформування закону про судову експертизу із закріпленням єдиних положень щодо різних видів експертиз, в т.ч. повторної [1]. Щербаківський М. Г. звертає увагу на прогалини законодавства, зокрема профільного закону про судову експертизу та КПК через відсутність дефініцій повторної експертизи [2], а Шевчук В. М. та Сімакова-Єфремян Е. Б.

пропонують чітко визначити в законі про судову експертизу поняття «повторна експертиза» та інші види експертиз [3; 4]. Ярослав Ю. Ю. підтримує уніфікацію процесуальних кодексів щодо назв експертиз та закріплення принципу проведення повторних експертиз в іншій експертній установі [5]. Таким чином, більшість науковців виступають за систематизацію та однаковість у правовому регулюванні інституту повторної експертизи на рівні базового закону, із приведенням їх до єдності положень з процесуальними кодексами. Разом з тим причини призначення повторної експертизи, визначення організаційної структури її проведення, наявності вартісних і часових обмежень визначає необхідність поглибленого дослідження даного питання.

Метою статті є всебічний аналіз інституту повторної судової експертизи, визначення її природи, процедурних засад призначення та проведення, обґрунтування необхідності уніфікації її нормативного регулювання у законодавстві України з метою розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняної системи судово-експертного забезпечення правосуддя та ефективного проведення судово-економічної експертизи.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п.1.2.13. Інструкції «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 згідно з процесуальним законодавством України «експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи» [6]. Відповідно до п.1.2.13. Інструкції № 53/5, повторною є «експертиза, під час проведення якої досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз)» [6].

КПК не містить окремого визначення повторної судової експертизи, разом з тим за ст. 242 КПК України суд або слідчий суддя може призначити нову експертизу при сумнівах у висновках раніше проведеної [7]. При цьому обов'язковість проведення експертизи для визначення розміру матеріальної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням закріплено у п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК.

Відповідно до норм ст. 332 КПК під час судового розгляду суд за клопотанням сторін кримінального провадження або потерпілого за наявності підстав, передбачених статтею 242 цього Кодексу, має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам. Суд реалізує це право незалежно від наявності клопотання, якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності.

Згідно приписів ст. 242 КПК судова експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 року № 8 [8], повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які призвели до обмеження прав обвинуваченого чи інших осіб.

Таким чином, враховуючи надані пояснення у судовому засіданні експерта, суд призначає для об'єктивності і повноти перевірки доводів учасників судового розгляду у кримінальному провадженні повторну судову експертизу. Наприклад, у випадках, коли питання стосується розрахунків збитків внаслідок неправомірних дій, потворна експертиза, виконуючи завдання суду, буде витрачати час і проводити дослідження скоєних збитків. Але норми законодавства розкривають не всі причини та питання призначення повторної експертизи.

Цивільне, господарське, адміністративне судочинство згідно Цивільного процесуального кодексу України (ст. 112), Господарського процесуального кодексу України (ст. 106), Кодексу адміністративного судочинства України (ст. 110) також прямо передбачають можливість призначення повторної експертизи за умови наявності сумнівів у правильності чи повноті попереднього висновку, коли суд самостійно вирішує, чи є підстави для повторної експертизи і призначає її проведення лише іншим експертом або іншою експертною установою.

Закон України «Про судову експертизу» на сьогодні не містить окремої регламентації повторної експертизи, а у ст. 4 розглядає можливість її призначення як складову гарантії незалежності судового експерта [9]. Таким чином, потреба у реалізації систематизаційно-уніфікаційної концепції, спрямованої на законодавче закріплення чітких визначень та єдиних підходів до повторних експертиз на рівні профільного закону (закону про судову експертизу) з гармонізацією процесуальних кодексів є важливою

в рамках реформування цієї сфери.

Як було зазначено вище, підставами для призначення повторної судової експертизи є наявність сумнівів у правильності або обґрунтованості первинного експертного висновку, зокрема у разі суперечливих або протилежних висновків експертиз, наданих сторонами судового процесу, а також виявлення істотних недоліків у первинному експертному дослідженні. З цим пов'язані і позиції фахівців щодо необхідності рецензування експертних висновків. Авдєєва Г. К. підтримує ідею рецензування висновків, зокрема тими фахівцями, яких залучає сторона процесу [10], Журавель В. А. обґрунтовує необхідність обов'язкового зовнішнього рецензування експертиз, особливо незалежними експертами [11]. Ярослав Ю. Ю. визнає рецензування ефективним непроцесуальним інструментом для оцінки висновків експерта, яке може слугувати підставою для призначення повторної експертизи [5]. Отже, запровадження механізму рецензування як гнучкого інструменту оцінки експертних висновків, може слугувати підставою для призначення повторних експертиз або їх заміни. Пов'язана з цим експертна неупередженість та запобігання впливу попередніх висновків викликає потребу у створенні умов для неупередженості при проведенні повторної експертизи. Терміни «додаткова» та «повторна» експертиза мають радше історичний характер, вважає Лоза Т. В. і натомість пропонує зосередитись на якості висновків [12], проте ним визнається ризик недовіри до попереднього висновку через наявність «прихованої оцінки» в повторній експертизі. Свінцицький А. В. вказує на ризик упередженості при ознайомленні експерта з попереднім висновком при виконанні повторної експертизи і пропонує механізми нейтралізації цього ризику через «юридичні інструменти», такі як допит експертів та/або запрошення до суду іншого експерта [13]. У науковій площині ці позиції викликають обґрунтовані заперечення, оскільки ризики упередження щодо попередніх висновків ґрунтуються радше на психологічних припущеннях, ніж на об'єктивних даних або усталених методиках судово-експертної практики, яким слідують судовий експерт. Пропозиція Свінцицького А. В. щодо винесення розбіжностей на розгляд «незаангажованого експерта» чи спеціаліста поза експертним дослідженням фактично підміняє експертизу консультацією, що суперечить засадам доказового процесу та може призвести до суб'єктивізму у вирішенні питання, яке потребує спеціальних знань і ретельного дослідження.

Разом з тим етичний та методологічний нейтралітет експерта потребує створення умов для неупередженості при проведенні повторної експертизи.

Визначення організаційної структури проведення повторних експертиз розглядалось науковцями [5; 11], які пропонували проведення повторних експертиз іншими експертними установами, що частково реалізовано нормами чинного законодавства, як було зазначено вище та створення дворівневої системи приватних експертних установ, де повторні експертизи могли б здійснювати лише установи «вищого» рівня, що слугуватимуть своєрідною апеляційною інстанцією [11]. Тому питання моделі експертних установ із розмежуванням повноважень щодо видів експертиз, для забезпечення неупередженості та більшої об'єктивності повторних експертиз є тим елементом концепції правової гармонізації, яка спрямована на узгодження норм базових актів про експертну діяльність для уникнення правових колізій.

Аналіз практики та наукових тенденцій у питанні призначення та виконання повторної експертизи свідчить про існування кількох домінуючих концепцій реформування інституту повторної експертизи, які можна інтегрувати у нову концепцію судово-експертної реформи, що передбачає:

- закріплення в базовому законі термінів та процедур усіх видів експертиз;
- створення незалежного інституту рецензування;
- посилення гарантій неупередженості експертів;
- законодавче розмежування повноважень експертних установ різного рівня;
- гармонізацію норм законодавства з профільним законом про судову експертизу.

Результати проведеного дослідження дають підстави для виокремлення ключових рис повторної судової експертизи, що узагальнено відображають її сутність у сучасному науково-прикладному дискурсі (представлено на рис. 1). Передусім, підставою для призначення повторної експертизи є наявність обґрунтованих сумнівів щодо об'єктивності, повноти, обґрунтованості або правильності висновку попереднього експертного дослідження. Такі сумніви можуть виникати як у суду чи органу досудового розслідування, так і за ініціативою сторін процесу, з огляду на суперечливий зміст висновків або виявлені методичні похибки.

Однією з принципових ознак повторної експертизи є обов'язкове залучення іншого експерта чи експертного складу. Експерт, який проводив первинне дослідження, не може бути залучений до повторного експертного провадження, що спрямовано на забезпечення об'єктивності та недопущення

конфлікту інтересів.

Метою проведення повторної експертизи виступає перевірка обґрунтованості та достовірності раніше наданого висновку, а також можливість уточнення чи доповнення встановлених обставин, які мають значення для справи. При цьому повторна експертиза має виразно процесуальний характер і призначається виключно судом або органом досудового розслідування відповідно до встановлених законом процедур.

У сучасній науці та правозастосовній практиці виокремлюють кілька концептуальних підходів до організації повторної експертизи. Перший із них — класичний (традиційний) підхід — передбачає закріплення поняття «повторна експертиза» на рівні закону з чітким визначенням підстав для її призначення та обов'язковістю проведення у разі виявлення недоліків у висновку попередньої експертизи. Такий підхід покликаний забезпечити нормативну визначеність та передбачуваність у застосуванні цієї процедури.

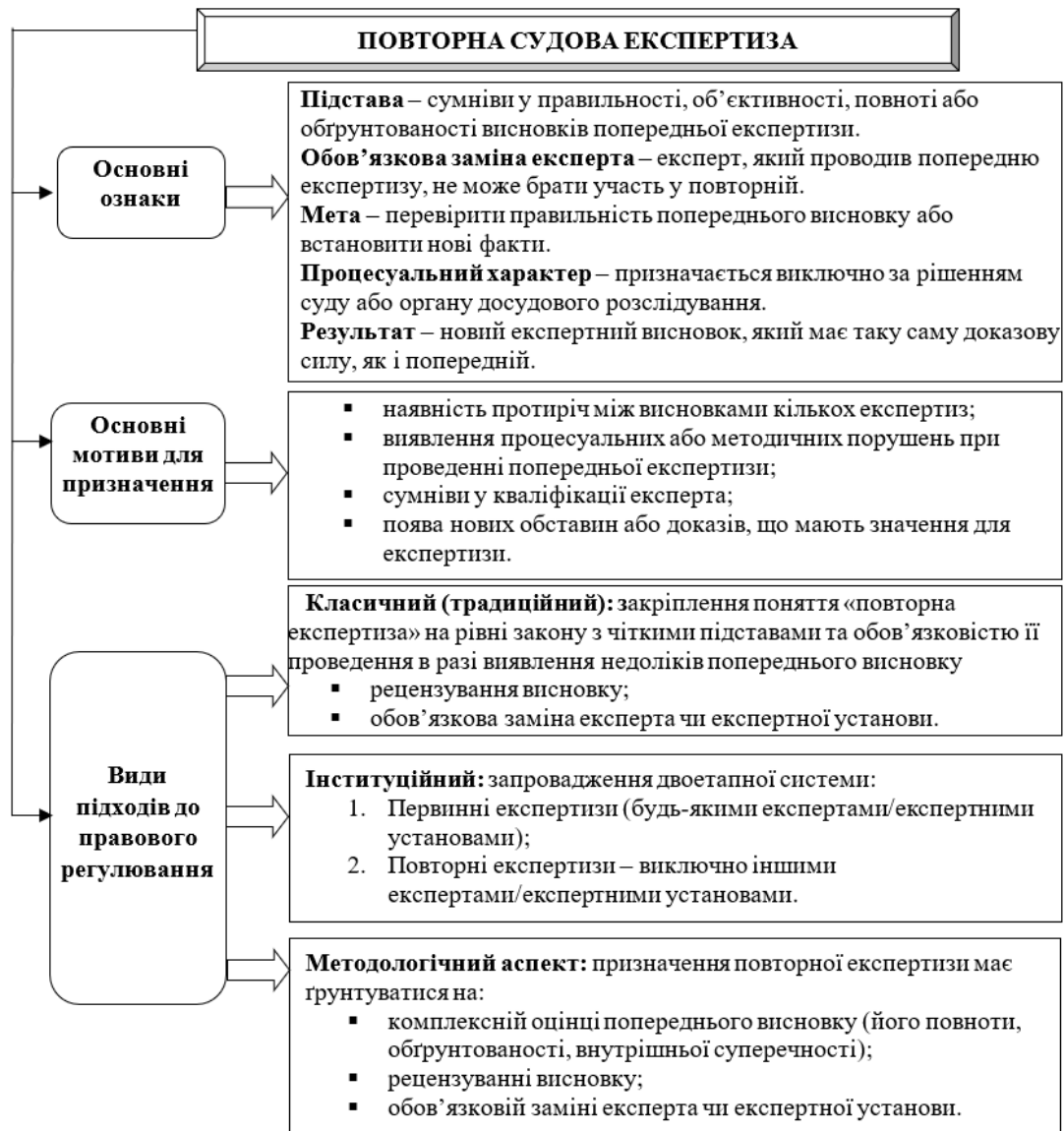

Рис. 1. Концептуальний підхід до реформування інституту повторної експертизи
Джерело: сформовано автором

Другий підхід — інституційний — акцентує увагу на організаційній структурі проведення експертиз. Він передбачає створення дворівневої системи: первинні експертизи можуть здійснювати будь-які експертні установи, тоді як повторні експертизи мають виконуватися виключно іншими експертами, бажано в іншій установі, яка є вищою за рівнем і виконує роль своєрідної апеляційної

інстанції. Такий підхід спрямований на посилення гарантій неупередженості та підвищення якості експертного контролю.

Третій — методологічний підхід — базується на необхідності всебічної оцінки попереднього експертного висновку перед ухваленням рішення про повторну експертизу. Зокрема, він передбачає:

- проведення комплексного аналізу повноти, обґрунтованості та внутрішньої логічної узгодженості висновку;
- рецензування висновку як інструменту оцінки його якості;
- обов'язкову заміну як експерта, так і, за можливості, експертної установи для забезпечення максимальної об'єктивності.

Ці підходи можуть застосовуватися як самостійно, так і в комбінації, залежно від моделі судово-експертної системи та особливостей правового регулювання.

За результатами повторної експертизи формується новий експертний висновок, що має таку ж доказову силу, як і висновок попередньої експертизи. Водночас саме на суд покладається обов'язок оцінки обґрунтованості та переконливості кожного з висновків у сукупності з іншими доказами у справі.

З огляду на викладене, повторну судову експертизу доцільно визначити як процесуальну дію, яка полягає у дорученні проведення експертного дослідження іншому експерту або групі експертів, що здійснюється з метою перевірки, уточнення або підтвердження раніше наданого висновку експерта у зв'язку з наявністю сумнівів щодо його правильності, повноти чи обґрунтованості. Рекомендації щодо теоретичних узагальнень повторної судової експертизи в частині основних ознак, мотивів для призначення, типових підходів з правового регулювання формує концептуальний підхід до реформування інституту повторної експертизи в рамках судової експертизи, враховуючи і вплив на виконання судово-економічної експертизи.

Висновки. Призначення повторної експертизи в системі судочинства України є ключовим процесуальним інструментом, за допомогою якого забезпечується довіра до експертного висновку та баланс доказів у справі. Її сутність полягає не лише в повторенні дослідження, а у незалежному науковому контролі з метою подолання сумнівів, забезпечення неупередженості та правової визначеності. Наразі ця процедура потребує уніфікації, законодавчого закріплення та впровадження стандартів незалежності та об'єктивності, що є вимогою як національної реформи, так і євроінтеграційних процесів України.

У продовження дослідження виконання повторної експертизи в якості інструменту оцінки висновків експерта вбачається доцільним вивчити зарубіжний досвід їх незалежного рецензування (peer review), створення експертних панелей та виявити доцільність адаптації у вітчизняних реаліях.

Література

1. Ключев О. М. Реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя – нагальна потреба часу. *Матеріали круглого столу «Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя» м. Харків, 6-7 лютого 2020 року*. Харків : ХНДІСЕ, 2020. С.6-11.
2. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле. 2015. 560 с.
3. Шевчук В. М. Розвиток криміналістики та судової експертизи в сучасних умовах воєнного стану війни. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя від дня народження М.С. Романова (Харків, 17. 05.2024). Харків : 2015.
4. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про необхідність внесення змін до статті 1 Закону України про судову експертизу. *Судова експертиза: сучасність та майбутнє*. Львів, 2019. С. 124
5. Ярослав Ю. Ю. Оцінка висновку експерта за допомогою спеціальних знань / Ю.Ю. Ярослав. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці*: Електронний журнал / [редкол.: Назаров О. А. (голов. ред.) та ін.]. К., 2019. № 3 (19). https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/1064-yaroslav-yu-yu-otsinka-visnovku-eksperta-za-dopomogoyu-spetsialnikh-znan?fbclid=IwAR0pvUiSG7wKOO0QEu8RUOpzqF9Iy3azAwtOe5uGX_4Hbmr9wJ-LGvIqvwc (дата звернення: 20.06.2025)
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.06.2025)
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.).

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20220520#Text> (дата звернення: 20.06.2025)

8. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму Верховного Суду України за № 8 від 30.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> (дата звернення: 20.06.2025)

9. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.06.2025)

10. Авдєєва Г. К. Оцінка достовірності висновку експерта як джерела доказів в Україні та в інших країнах: порівняльно-правовий аналіз. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці*: Електронний журнал / [редкол.: Назаров О. А. (голов. ред.) та ін.]. К., 2021. № 2 (21).

11. Журавель В. А. Судова експертиза у світлі судової реформи в Україні / В. А. Журавель, Г. К. Авдєєва // *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.) : у 2 т.* Одеса, 2017. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. С. 412–414.

12. Лоза Т. В. Класифікація судових експертиз у кримінальному процесі. *Право та державне управління*. 2023, № 2. С. 339–347.

13. Свінцицький А. В. Система експертного забезпечення правосуддя в Україні на сучасному етапі: організаційно-правові аспекти. *Матеріали круглого столу «Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя» м. Харків, 6-7 лютого 2020 року*. Харків : ХНДІСЕ, 2020. С. 16-20.

References

1. Kliuiev O. M. (2020). Reformuvannya bazovoho zakonodavstva Ukrainy z pytan ekspertnoho zabezpechennia pravosudiva – nahalna potreba chasu [Reforming the basic legislation of Ukraine on expert provision of justice is an urgent need of the hour]. *Materialy kruhloho stolu «Problemy reformuvannya bazovoho zakonodavstva Ukrainy z pytan ekspertnoho zabezpechennia pravosudiva» m. Kharkiv, 6-7 liutoho 2020 roku*. Kharkiv : KhNDISE. 6-11. [in Ukrainian].

2. Shcherbakovskyi M. H. (2015). Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni [Conducting and using forensic examinations in criminal proceedings: monograph]. Kharkiv: V dele. [in Ukrainian].

3. Shevchuk V. M. (2015). Rozvytok kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy v suchasnykh umovakh voiennoho stanu viiny [Development of forensics and forensics in modern conditions of martial law]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody 100-richchia vid dnia narodzhennia M.S. Romanova* (Kharkiv, 17. 05.2024). Kharkiv. [in Ukrainian].

4. Simakova-Yefremian E. B. (2019). Do pytannia pro neobkhdnist vnesennia zmin do statyi 1 Zakonu Ukrainy pro sudovu ekspertyzu [On the question of the need to amend Article 1 of the Law of Ukraine on Forensic Expertise]. *Sudova ekspertyza: suchasnist ta maibutnie*. Lviv. 124. [in Ukrainian].

5. Yaroslav Yu. Yu. (2019). Otsinka vysnovku eksperta za dopomohoiu spetsialnykh znan [Assessment of the expert's conclusion with the help of special knowledge]. *Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa ta spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi: Elektronnyi zhurnal* / [redkol.: Nazarov O. A. (holov. red.) ta in.]. K. 3 (19). [in Ukrainian].

6. Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen [Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies]: *nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 08.10.1998 r. № 53/5 (zi zmin. ta dopov.)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (accessed 20.06.2025). [in Ukrainian].

7. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] vid 13.04.2012 r. № 4651-VI (zi zmin. ta dopov.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20220520#Text> (accessed 20.06.2025). [in Ukrainian].

8. Pro sudovu ekspertyzu v kryminalnykh i tsyvilnykh spravakh [On forensic examination in criminal and civil cases]: *Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy za № 8 vid 30.05.1997* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> (accessed 20.06.2025). [in Ukrainian].

9. Pro sudovu ekspertyzu [On forensic examination]: *Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 № 4038-XII, zi zminamy ta dopovnenniamy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (accessed 20.06.2025). [in Ukrainian].

10. Avdieieva H. K. (2021). Otsinka dostovirnosti vysnovku eksperta yak dzherela dokaziv v Ukraini

ta v inshykh krainakh: porivnialno-pravovyi analiz [Assessment of the reliability of an expert's conclusion as a source of evidence in Ukraine and other countries: a comparative legal analysis]. *Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa ta spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi*: Elektronnyi zhurnal / [redkol.: Nazarov O. A. (holov. red.) ta in.]. K. 2 (21). [in Ukrainian].

11. Zhuravel V. A. (2017). Sudova ekspertyza u svitli sudovoi reformy v Ukraini [Forensic examination in the light of judicial reform in Ukraine] / V. A. Zhuravel, H. K. Avdieieva // *Tradytsii ta novatsii yurydychnoi nauky: mynule, suchasnist, maibutnie : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (m. Odesa, 19 trav. 2017 r.) : u 2 t. Odesa. 2 / vidp. red. H. O. Ulianova. 412–414. [in Ukrainian].

12. Loza T. V. (2023). Klasyfikatsiia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu protsesi [Classification of forensic examinations in criminal proceedings]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. 2. 339–347. [in Ukrainian].

13. Svintsytskyi A. V. (2020). Systema ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia v Ukraini na suchasnomu etapi: orhanizatsiino-pravovi aspekty [The system of expert provision of justice in Ukraine at the present stage: organizational and legal aspects]. *Materialy kruhloho stolu «Problemy reformuvannia bazovoho zakonodavstva Ukrainy z pytan ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia»* m. Kharkiv, 6-7 liutoho 2020 roku. Kharkiv : KhNDISE, 16-20. [in Ukrainian].